

L'Antic Claustre de la Universitat de Barcelona

L'Antic Claustre de la Universitat de Barcelona

L'Antic Claustre de la Universitat de Barcelona

Buenaventura Delgado

Publicacions

UNIVERSITAT DE BARCELONA

Delgado, Buenaventura

L'Antic claustre de la Universitat de Barcelona

Notes. Bibliografia

ISBN: 84-475-2267-9

I. Universitat de Barcelona. Claustre de Doctors

1. Universitat de Barcelona. Claustre de Doctors 2. Història de l'educació

3. Títols acadèmics 4. Universitats 5. S. XIII/XVIII 6. Països Catalans

© Buenaventura Delgado

© PUBLICACIONS DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA (per aquesta edició)

1a edició: 1999

Disseny de la coberta i maqueta interior: Cesca Simón

Producció: Publicacions de la Universitat de Barcelona

Impressió: Gráficas Rey, S.L.

Dipòsit legal: B-43.637-99

ISBN: 84-475-2267-9

Tots els drets d'aquesta publicació (inclòs el disseny de la coberta)

PUBLICACIONS DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

Administració de la publicació

PUBLICACIONS DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

Gran Via, 585

08007 Barcelona

Tel. 93 403 54 42

Fax 93 403 54 46

ÍNDIX

PRESENTACIÓ	
Albert Biayna	9
PRÒLEG	
Salvador Claramunt	15
L'ANTIC CLAUSTRE DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA	
Buenaventura Delgado	19

Escut del rei Carles I provinent de l'edifici dels Estudis Generals, a la Rambla,
i instal·lat a la Universitat de Barcelona el 1989 ►

PRESENTACIÓ

El Claustre de Doctors de la Universitat de Barcelona neix de la voluntat de reunir els doctors d'aquesta Universitat, per tal de promoure encara més el reconeixement no tan sols científic sinó especialment social i laboral del títol de doctor i fomentar les activitats culturals i de recerca d'aquesta institució, com també del desig de difondre l'experiència i els avenços científics i professionals dels seus membres.

Aspira, doncs, a integrar les trajectòries dels doctors amb experiència i les expectatives dels nous doctors. Des del Claustre també es propicia la formació permanent i la cooperació amb altres entitats que tinguin uns objectius similars. Així mateix, el Claustre de Doctors té com a finalitats refermar l'interès social en els aspectes emblemàtics i innovadors de la Universitat de Barcelona, reforçar-ne la imatge i promoure la projecció social dels doctors.

Són socis fundadors del Claustre de Doctors el senyor Antoni Caparrós i Benedicto, rector de la Universitat de Barcelona, la senyora Anna Roigé Boté, secretària general i els professors Albert Biayna, Núria Borrell, Salvador Claramunt, Jesús González Merlo, Claudi Mans, Miquel Martínez, Jaume Mascaró, Antoni Prevosti, Joan Tugores i Joan Vilà Valentí. Actualment són 221 socis.

El Claustre de Doctors de la Universitat de Barcelona es va constituir formalment mitjançant escriptura pública notarial a Barcelona, el 26 de gener de 1996. Inscrit des del mes d'abril del mateix any al Registre del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, amb els Estatuts aprovats i reconegut com a associació, i amb l'impuls de l'equip de govern de la Universitat de Barcelona, emprèn el seu expandiment amb la convocatòria del Premi Claustre de Doctors de la Universitat de Barcelona a tesis doctorals.

Al I Premi Claustre de Doctors de la Universitat de Barcelona a tesis doctorals (1997), es van presentar 99 candidats (tesis doctorals llegides els anys 1994-95).

- El guanyador va ser el Dr. Esteban Poch López de Briñas, pel seu treball *Calci i PH intracel·lulars en la hipertensió arterial essencial*.

Al II Premi Claustre de Doctors de la Universitat de Barcelona a tesis doctorals (1998), es van presentar 61 candidats (tesis doctorals llegides l'any 1996).

- La guanyadora va ser la Dra. Mercè Bergadà Zapata, pel seu treball *Contribució a l'estudi geoarqueològic dels assentaments prehistòrics del Pleistocè Superior i l'Holocè Inicial a Catalunya*.

Al III Premi Claustre de Doctors de la Universitat de Barcelona a tesis doctorals (1999), s'han presentat 59 candidats (tesis doctorals llegides l'any 1997). Està en curs.

El 27 de novembre de 1998, el Claustre de Doctors de la Universitat de Barcelona va organitzar el **Simposi sobre Sostenibilitat: una perspectiva integradora**, amb una destacada participació de ponents i amb bona assistència de públic. Les diferents sessions del simposi es van portar a terme amb notable èxit.

En aquests moments donem forma al projecte d'una col·lecció de textos del Claustre de Doctors de la Universitat de Barcelona.

El Dr. Miquel Martínez, el Dr. Salvador Claramunt i jo mateix vàrem encarregar el primer text d'aquesta col·lecció al Dr. Buenaventura Delgado. D'acord amb ell vam entendre que seria bo tractar la història de l'antic Claustre de la Universitat de Barcelona. L'edició d'aquest text ha estat possible gràcies al suport del Vicerektorat de Docència i Estudiants i del Vicerektorat d'Activitats i Promoció Cultural de la nostra Universitat.

Això ens ha animat a publicar aquest primer volum de la Col·lecció Claustre de Doctors de la Universitat de Barcelona, amb la

intenció de difondre obres relacionades amb la nostra Universitat i, específicament, amb la promoció i difusió de l'activitat dels seus doctors.

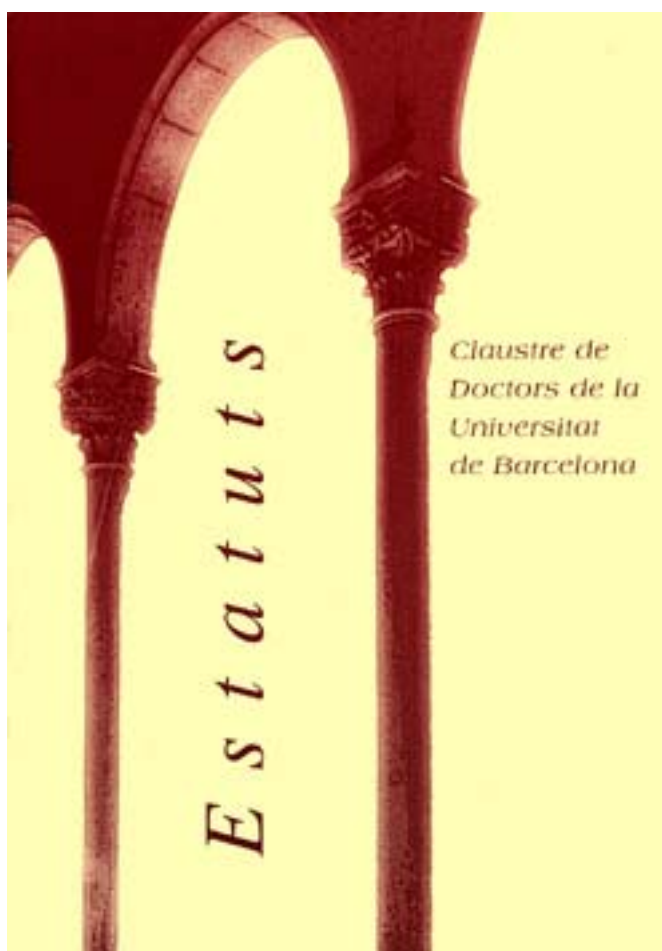
I ara tenim la satisfacció de presentar aquesta publicació, amb la voluntat de continuar la col·lecció i en la confiança que tindrà una bona acollida.

Albert Biayna

Vicepresident del Claustre de Doctors
de la Universitat de Barcelona

Barcelona, juny de 1999

Coberta dels Estatuts del Claustre de Doctors ►

La institució del segle XIX que avui anomenem familiarment *universitat* és el resultat d'un lent procés evolutiu que ens ha conduït a la situació actual. Des del segle XI, quan a Bolonya i a París van sorgir els primers indicis d'aquesta nova institució que en poques dècades eclipsaria les tradicionals i, d'alguna manera, encarrarades escoles catedralícies –que tant havien fet per al manteniment de la cultura occidental a l'anomenada *alta edat mitjana*–, s'obria una nova etapa del saber i del progrés intel·lectual de la humanitat.

La finalitat, encara no ben definida en els segles XI i XII, de la nova institució d'alta cultura, que s'anomenarà *studium*, tindrà ben aviat serioses dificultats per poder realitzar amb un mínim de dignitat la seva missió ideal inicial de recuperar el dret romà (Bolonya), de ser el centre motor de la filosofia i teologia cristiana (París), o el motor d'un renovat coneixement mèdic (Salern i després Montpeller).

Des del primer moment, com avui dia, s'haurà de distingir entre la ciència pura i els interessos del poder, els interessos jurisdiccionals, els interessos econòmics i les ambicions personals que es mouran al voltant dels primers *studia* o universitats. Allò que en realitat es veurà clar des de la fi del segle XII, i sobretot a la primera meitat del segle XIII, serà el control del món universitari pel poder religiós (bisbe), el poder polític (l'imperi o els monarques territorials), o el poder local (municipis); tot això sense comptar les ambicions personals del professorat, que veia en el *cursus honorum* universitari una plataforma de llançament per a la seva pròpia carrera de vanitats personals, que haurien de culminar (si tot anés bé) en la cúria romana, com a titular d'un bisbat, o com a conseller àulic de l'emperador o de qualsevol sobirà. La nova institució es mostrava des del principi com a mitjà per ascendir en la societat sense la necessitat de pertànyer a un determinat llinatge feudal. Havia aparegut la valoració per-

sonal pel coneixement adquirit, és a dir, els experts d'una determinada branca del saber, que més endavant anomenarem *tècnics*.

Una nova noblesa de la intel·ligència s'aniria obrint pas, a poc a poc, en un món controlat pel poder d'escasses famílies que posseïen la terra o la veritat dogmàtica.

Tot i que la institució universitària donava esclat i esplendor a la ciutat que l'allotjava, el seu primer gran fracàs va ser que la picaresca dels estudiants i els aldarulls que provocaven creaven una sèrie de problemes que la societat de l'època no estava acostumada a sofrir. A tot això s'ha d'afegir el problema del finançament, ja que l'èxit de la novetat va atraure una gran quantitat d'estudiants, i una de les seves aspiracions era perpetuar-se com a etern estudiant dins de la institució, però en aquesta segona etapa com a professor.

Les institucions universitàries perfilaran els reglaments interns i complicaran les estructures amb la finalitat d'evitar, en la mesura que sigui possible, els abusos, les falsificacions de títols i els eterns estudiants, que havien fet un *modus vivendi* d'allò que havia de ser una etapa de formació.

Un dels fenòmens més estesos serà crear una organització en què la responsabilitat quedarà difuminada en una sèrie d'instàncies paral·leles on serà molt difícil prendre una decisió de la qual algú sigui el veritable responsable; i és que a l'edat mitjana la responsabilitat directa serà tan poc volguda com en el món actual.

Cancellers, rectors, degans, facultats, tribunals, comissions, gremis de professors, gremis d'estudiants, claustres, jurisdicció civil, interessos econòmics, interessos polítics, interessos personals i, sobretot, la vanitat dels que es creuen el centre de la societat, portaran a la institució una sèrie de problemes en tots els àmbits que s'han perpetuat a través dels segles; i és que el motor

n'és l'home (en aquest cas, l'*homo academicus*, i aquest ha canviat menys del que mostren les aparences).

El resultat va ser una institució en què la cooptació i la jerarquitització, com qualsevol gremi medieval, en constituïen i en constitueixen la pròpia essència: els aprenents (estudiants), els oficials (llicenciats) i els mestres (doctors). S'havia de fer una obra mestra (una tesi) per poder ingressar en l'escollit grup dels professors, als quals s'afalagava la majoria de vegades amb títols honorífics, aparat acadèmic i salaris poc adequats, i és que la societat medieval, com la d'avui dia, sabia i sap que la vanitat de l'intel·lectual és un element per explotar.

A pesar de tot això, les aportacions de la universitat a la societat han estat fonamentals per al progrés de la humanitat, i això és el que redimeix parcialment una institució que en cada moment ha buscat i busca sobreviure per egoisme, però també per voluntat de servei.

I com un servei més, aquesta modesta publicació pretén presentar el Claustre de Doctors de la Universitat de Barcelona, amb l'ànim de donar a conèixer i potenciar la tasca que es realitza a la nostra institució, i per això res millor que recordar històricament què va significar en el passat, i buscar-ne la projecció cap al futur.

Salvador Claramunt

Catedràtic d'Història Medieval

Vicerector d'Activitats i Promoció Culturals

L'ANTIC CLAUSTRE DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

Encara avui no tenim una història de la Universitat de Barcelona. Els nostres arxius són incomplets i estan dispersos. En el de la Universitat de Barcelona falten els llibres de llicenciats, de doctors i de mestres.

Tampoc no es conserven les actes dels claustres, dels juraments dels professors en les preses de possessió i molts altres documents que reflecteixen la vida acadèmica quotidiana.

La relació dels doctors graduats en les diverses universitats de l'antiga Corona d'Aragó s'han de buscar a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Localitzar-los suposa una tasca d'investigació costosa, però no impossible. Per a això, caldria formar un equip d'investigadors i tenir un finançament adequat, si és que es volen conèixer els noms dels professionals que s'han format en aquestes universitats i els que van anar a altres estudis generals, com ara París o Bolonya, per continuar investigant en la seva projecció social i en la producció científica. Només així seria possible emprendre una història completa de la Universitat de Barcelona.

Les úniques fonts que es coneixen i que s'han utilitzat fins ara, per als segles XV, XVI i XVII són les diverses *Ordinacions* i reformes realitzades pel Consell de Cent de Barcelona, de qui depenia econòmicament, com els estudis generals de Bolonya i de Lleida. No totes les *Ordinacions* de Barcelona estan impreses. Aquest treball fonamentalment tracta de presentar una síntesi clara i fàcil de comprendre per a tots els universitaris, del funcionament de la Universitat i del Claustre Universitari en els primers segles. Quan Felip V va suprimir les universitats catalanes i va crear la Universitat de Cervera, el Claustre Universitari va desaparèixer tal com va existir en el primer temps. La Universitat va fer un tomb i va iniciar un nou camí.

1. Estudi General o Universitat?

La paraula *universitas* va reaparèixer en les llengües vulgars a través de la recuperació del dret romà i designava un conjunt de

coses (*universitas rerum*) o de persones (*universitas personarum*). Quan els documents medievals es referien a les persones també es podien referir als municipis, al conjunt dels seus habitants o a un grup de veïns, com ara la *universitat d'homes probes*, la *universitat de l'ajuntament*, la *universitat de la comunitat jueva*, els *gremis*, etc.

En l'àmbit docent es deia *universitas magistrorum* o bé *universitas scholarium* per designar respectivament el gremi dels mestres o el dels escolars, com a col·lectius separats o com un únic conjunt. Convé recordar la diferència d'estructura jurídica que hi ha entre les dues universitats paradigmàtiques medievals de París i de Bolonya, totes dues imitades per la resta de les universitats posteriors. Moltes de les primeres universitats tenen el seu origen remot en les escoles catedralícies de gramàtica i de cant, en les quals es formaven els *pueri cantores* i els futurs clergues. El tercer concili ecumènic del Laterà (1179) va fer ressuscitar aquest costum antic i va manar que a totes les catedrals hi hagués un mestre que ensenyés de franc als clergues de l'església i als nens pobres. El quart concili del Laterà (1215) va ordenar que es mantingués a cada catedral una escola de gramàtica i un mestre de teologia. En aquesta època va sorgir a París la *universitas magistrorum et scholarium*, dos gremis diferents que estaven units per defensar els seus interessos davant la pressió del bisbe de Notre Dame, l'única autoritat responsable de les escoles vinculades a la catedral.

Els conflictes que van sorgir entre el bisbe de París, els professors i els alumnes van obligar a apel·lar al papa, el qual l'any 1215 va enviar com a legat Robert de Courçon. Després de nous conflictes, el papa Gregori IX va firmar la butlla *Parens Scientiarum* (1231), que va ser la *Carta Magna* de la Universitat de París. El canceller representant del bisbe firmava els títols dels candidats examinats i presentats pels professors sense exigir-los diners. D'altra banda, aquesta butlla donava el dret a professors i

alumnes d'organitzar-se amb estatuts i reglaments propis, exigint jurament de fidelitat als seus membres i el dret d'elegir els seus representants davant les autoritats.

Fins al segle XV, a tota Europa i també a la Corona d'Aragó, es va preferir el terme *estudi general* al d'*universitat*. No obstant això, els termes *estudi* i *universitat* es van associar i es feien servir indistintament, si bé amb el temps la paraula *universitas* va acabar imposant-se a *estudi*.

L'Estudi General de Bolonya no va tenir un origen episcopal sinó municipal. El *Collegium* o *Universitas magistrorum* depenia del municipi, que era el responsable de contractar anualment els professors. La *Universitas scholarium* defensava els seus interessos davant els mestres i el municipi i s'organitzaven en nacions, segons l'origen de procedència dels alumnes.

La paraula *estudi* es va aplicar en el segle XVI també per designar el conjunt de facultats i cadascuna d'aquestes facultats. En el document en què el rei Martí l'Humà aprova la formació del Col·legi de Medicina a Barcelona (10 de gener de 1401), es pot veure la imprecisió de termes que es feien servir en l'època. El document diu: *ducimus statuendum, ordinandum et eciam faciendum studium generale artis auxiliaris et egregie medicine*.¹

El terme *estudi general* en rigor designava l'estudi complet o universal creat per una autoritat de caràcter general, com ara el Papat i l'Imperi. No obstant això, hi havia estudis generals en què no hi havia les quatre facultats clàssiques d'Arts, dels dos Drets, de Medicina i de Teologia. En molts d'aquests estudis generals, malgrat que s'anomenaven així, hi faltava alguna especialitat, com la de Teologia. Aquesta disciplina no depenia de

1. RUBIÓ I LLUCH, Antoni. *Documents per l'Historia de la Cultura Catalana Mig-aval*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1921, vol. II, pàg. 289.

l'emperador o del rei sinó del papat. També hi havia estudis generals de gran prestigi amb una sola facultat, com el de Salern i el de Montpeller, famosos per la qualitat de l'ensenyança de la medicina. Aquest també és el cas de l'Estudi General de Medicina de Barcelona.

Antonio de la Torre y del Cerro, en la seva *Reseña histórica y guía descriptiva de la Universidad* indica les dades en què es van crear els diversos centres universitaris de l'antiga Corona d'Aragó. Recorda que els dominics van tenir el seu Estudi General a Barcelona, des de finals del XIII, per a l'estudi i l'ensenyança de la teologia. Els franciscans van tenir-ne un de semblant.

L'Estudi General de Lleida va ser creat pel rei Jaume II l'any 1300. Pere IV d'Aragó va crear l'Estudi General de Perpinyà el 1350 per als estudiants del Roselló, i el d'Osca, l'any 1354, per als d'Aragó. Fora d'aquests estudis generals de creació reial estava prohibit impartir ensenyances de nivell superior. La gramàtica i el cant es continuaven ensenyant exclusivament a les escoles catedralícies. La població jueva tenia les seves escoles autoritzades al call de la ciutat.

2. El precedent de l'Estudi General de Lleida

En la fundació de l'Estudi General de Lleida hi van concórrer els dos poders civil i eclesiàstic, en els quals s'havien de formar els funcionaris respectius. En un principi, el papa Bonifaci VIII va concedir la butlla d'aprovació l'1 d'abril de 1297 i tres anys després, el rei Jaume II d'Aragó va concedir els privilegis, imitant els models de Bolonya i de l'Estudi General de Tolosa. En el *Libro de constituciones y estatutos del Estudio General de Lérida de 1300*, any en què es va crear,² es va aconseguir l'admiració per

2. «*Liber constitutionum et statutorum generalis studii ilerdensis an. MCCC*», J. VILLANUEVA, *Viaje literario a las iglesias de España*. Madrid: Imprenta de la Real Academia de la Historia, 1851, vol. XVI, pàg. 207. Cf. R. GAYA MASSOT,

Bolonya, a la que en propiedad llamamos madre de las leyes.³ Hi ha un estatut en el que se ordena que nadie sea admitido a la dignidad del magisterio de las leyes si no ha estudiado previamente en las escuelas durante siete años completos las leyes, cinco los cánones y si no ha explicado públicamente y en las escuelas del Estudio, treinta lecciones seguidas ordinarias de cualquier volumen o libro de derecho.⁴ Aquest estatut se l'apropia el legislador i el posa en vigor a l'Estudi de Lleida.

El model bolonyès és bastant semblant en la mesura en què dissenya la figura del rector i les seves atribucions.

La carta de privilegis i d'organització de l'Estudi General de Lleida va ser signada pel rei Jaume II a Saragossa l'1 de setembre de 1300. L'elecció de la ciutat de Lleida com el lloc idoni per fundar un Estudi era deguda a la situació geogràfica, ja que era el centre de les terres del regne d'Aragó, a les terres fèrtils amb abundància d'aliments i al fet que era un lloc *moderat per la temperatura de l'aire*, envoltat d'aigües i rius cabalosos i pel fet de ser una ciutat *distingida per la noblesa dels seus ciutadans i decorada per un poble decent*.⁵

Alguna d'aquestes raons eren certes. Altres eren tòpics habituals en documents d'aquest tipus de les cancelleries medievals, quan es justificava l'elecció d'una ciutat per crear-hi un Estudi General, com va assenyalar Denifle, en comprovar el paral·lelisme entre els documents fundacionals dels Estudis Generals de Lleida i el de Nàpols, fundat per Frederic II.

«Comentarios al período preparatorio de la fundación del Estudio General de Lérida». A: *Ilerda*, 1949.

3. *Legum nutricem*.

4. *Ibid.* pàg. 220.

5. *Nobilitate civium insignitum ac decenti populo decoratum*.

Aquests no van ser els únics casos. També el papa Alexandre IV va ratificar la creació del Reial Estudi de Salamanca, i indicava com a raons de pes que es tractava d'una ciutat *ut fertur uberri-mam et locum in regno tuo legionensi salubritate aeris et quibusli-bet oportunitatibus praelectum*.⁶

La creació d'un Estudi General suposava per a la ciutat elegida notables avantatges econòmics, ja que així tenia el monopoli de les ensenyances i dels títols superiors en tot el regne. Malgrat això, Pere el Cerimoniós va crear l'Estudi General de Perpinyà l'any 1350 per als estudiants del Rosselló, i un altre a Osca, l'any 1354, per als d'Aragó, tot i contrariar els drets de Lleida. Amb la creació de l'Estudi de Perpinyà aquest rei pretenia impedir que els estudiants catalans anessin a estudiar medicina a Montpeller, ciutat venuda l'any 1349 per Jaume I al rei de França Felip VI. Pere el Cerimoniós es va oposar al fet que l'Estudi de Lleida fos traslladat a Barcelona, tal com es va pretendre el 1377, i va adreçar un escrit al papa aquest mateix any en què raonava que Lleida era el centre dels seus dominis i que Barcelona no neces-sitava un nou Estudi General.

3. La creació de l'Estudi General de Barcelona

Fins a finals del segle XIV Barcelona només tenia ensenyances en els convents, en les escoles de Gramàtica i Arts i a les Escoles del Call.

El rei Martí l'Humà va expressar a la ciutat el seu desig de sol·li-citar al papa un Estudi General per a la ciutat. El Consell de Cent de l'1 de febrer de 1398 va rebutjar l'oferta, i esgrimia que amb l'Estudi eren més els perills i els escàndols que els profits i els honors. Deu anys més tard, el rei va comunicar al Consell que havia aconseguit la butlla papal. El 26 d'octubre de 1408 va

6. Nàpols, 6 d'abril de 1255. AJO, G.; SAINZ DE ZÚÑIGA, C. M. *Historia de las Universidades hispánicas*. Madrid: CSIC, 1957, vol. I.

obtenir com a resposta que *un estudi general no era bo ni profitós per a la ciutat a causa dels freqüents aldarulls dels estudiants*. Aleshores, el rei va donar suport a la creació de l'Estudi General d'Arts i Medicina i va signar el privilegi del 10 de gener de 1401 amb les mateixes prerrogatives que el de Montpeller.

Al llarg del segle XV la ciutat de Barcelona va tornar a pensar diverses vegades en la creació del seu Estudi General. El 1450 els ambaixadors del Consell van aconseguir el privilegi reial i la butlla pontificia davant el rei Alfons V el Magnànim i van autoritzar els consellers que creessin un Estudi General de Teologia, de Dret Canònic i Civil, Filosofia, Arts i Medicina, amb els mateixos privilegis que Tolosa. Els ambaixadors van transmetre el resultat de les seves gestions al Consell, però el municipi no va fer cap pas endavant. L'Estudi General d'Arts i Medicina va aprofitar aquesta situació per continuar amb les seves activitats acadèmiques, tot i que amb dificultats, a causa de la guerra civil contra Joan II. No va ser fins al privilegi del 3 d'octubre de 1533 de Carles I i la decisió del Consell de Cent de 1536 que es va construir la seu de l'Estudi General de Barcelona, a la part alta de la Rambla, entre els tallers i la plaça de Catalunya. La primera pedra es va col·locar el 18 d'octubre de 1536. La plena activitat docent de l'Estudi va començar el 1559, però els conflictes jurídics d'aquest Estudi amb l'Estudi d'Arts i Medicina no es van resoldre fins al 1565.⁷

4. El primitiu Claustre de l'Estudi General de Barcelona

La paraula *claustre*, d'origen llatí, significava al segle XIII la *galeria que envoltava el pati d'una església, un monestir o casa de religió*. Quan van aparèixer les universitats, també es va anomenar claustre a la junta del rector, consiliaris, doctors i mestres graduats en les diverses universitats *para conferir y votar lo con-*

7. Aquests i altres documents van ser publicats per A. de la Torre y del Cerro, als *Documentos para la historia de la Universidad de Barcelona. I. Preliminares (1289-1451)*. Universitat de Barcelona, 1971.

veniente al Gobierno de la Universidad y assí de los que tienen voto y son del Gremio de ella, se dice que son del Gremio y Claustro de la Universidad.

Aquesta definició de *claustre* que dona el prestigiós *Diccionario de Autoridades* (1726) reflecteix perfectament l'estructura i les atribucions dels antics claustres universitaris dels quals formaven part els col·legis professionals, anteriors, de vegades, a la Universitat mateixa. A. Rubió i Lluch, en els seus *Documentos per l'història de la cultura catalana mig-*eval**, recull un privilegi de Pere el Cerimoniós, signat a Saragossa el 6 de febrer de 1381, en què concedia als doctors, llicenciats i graduats de l'Estudi General de Lleida, *el dret a formar un Col·legi professional* amb els mateixos privilegis que el de Montpeller. Amb això, afirma el rei en el document llatí, *reformem i millorem l'Estudi que, per les males condicions del temps*⁸ *i altres circumstàncies negatives, està en crisi. Per això intervenim ràpidament*⁹ *i fem tot allò que està a les nostres mans, concedint a l'Estudi les solucions adequades i millorant-lo.*

Dit d'una altra manera: la solució dels problemes universitaris no depenia exclusivament de la institució mateixa sinó també dels professionals graduats radicats a la ciutat, convenientment representats, que també formaven part del Claustre amb veu i vot.

Aquests privilegis per constituir un Col·legi Professional, com els que tenien els gremis pel que fa al món laboral, els havien sol·licitat els *paers i homes probes* del municipi al rei, de qui depenia com a màxima autoritat l'Estudi General de Lleida. Al Col·legi hi podien pertànyer tots els doctors, llicenciats i batxillers de la ciutat. Podien elegir com a prior o president, un doctor canonista, un doctor en lleis, etc., en rotació anual. El Col·legi, seguint el

8. *Temporis.*

9. *Velociter assurgimus.*

model de Montpeller, podia tenir el seu segell i la seva caixa comuna i podia redactar les ordenances i els estatuts. Amb aquest privilegi el Col·legi adquiria autonomia professional i jurídica, i quedava emancipat en part de l'autoritat de la universitat del claustre de la qual formava part mitjançant els seus diputats.

L'historiador Salvador Claramunt, en el seu treball *La fundació de la Universitat de Barcelona*,¹⁰ analitza les causes de l'oposició del Consell de Barcelona a la proposta del rei Martí l'Humà l'any 1398 de crear una Universitat a la ciutat. *Sabia que, possiblement pel que succeïa en altres ciutats, i especialment a Lleida, en escapar la institució universitària de la jurisdicció del Consell, es produïrien friccions constants entre el poder municipal i l'universitari. També s'havia d'afegir a aquest fet els continus aldarulls que produïen els estudiants, que en moltes ocasions es dedicaven a altres menesters dels que els eren propis.*

Tot i l'oposició, el rei va fundar el Col·legi de Medicina i va sol·licitar una butlla al papa d'Avinyó Benet XIII amb els mateixos privilegis que el de Montpeller. Anys després, el rei Alfons el Magnànim, el 3 de setembre de 1450, va accedir a la petició del Consell, que havia canviat d'opinió i el papa Nicolau V, el 20 de setembre d'aquest any, va concedir el permís per crear l'Estudi General de Barcelona, amb els mateixos privilegis del de Tolosa, del Llenguadoc.

Els col·legis de Barcelona eren quatre: Col·legi de Teologia, de Dret, de Medicina i d'Arts. En un principi tots els graduats residents a la ciutat es podien col·legiar i gaudir dels seus drets i privilegis, com ara el dret a prendre part en els tribunals en la col·lació dels graus universitaris. L'augment progressiu de gra-

10. CLARAMUNT, Salvador. *Història de la Universitat de Barcelona. I Symposium* 1988. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1990, pàg. 639 i seg.

duats va obligar a limitar el nombre de col·legiats a vuitanta, distribuïts de la manera següent:

Col·legi de Teòlegs	20
Col·legi de Dret	20
Col·legi de Medicina	15
Col·legi de Mestres en Arts	25

Les causes de l'establiment del *numerus clausus* de col·legiats i de l'assignació de la xifra màxima a cada Col·legi eren diverses. El número depenia de l'antiguitat del Col·legi, del seu prestigi social, de la facilitat o dificultat a obtenir el grau i dels drets que els examinadors percebien en participar en els exàmens de la Universitat.

Els més nombrosos eren els graduats en Arts, equivalents als nostres estudis de primer cicle, previs per accedir a l'especialitat. Una gran majoria d'estudiants es conformava amb el batxillerat en Arts. Els estudis superiors requerien més temps i més recursos econòmics. En tot el món universitari *els graus eren tres*: batxiller, llicenciat i doctor. *El grau de batxiller habilitava per a l'exercici professional; el de llicenciat obria les portes de la docència universitària, i el de doctor suposava un complement honorífic i pompós de l'anterior.*¹¹

Cada Col·legi designava els seus representants per participar en els exàmens de grau a la Universitat, en les diverses categories de batxiller, llicenciat, mestre i doctor. Eren ells els que establien el contingut i la forma de l'examen, d'acord amb les normes vigents, i els que donaven la qualificació. Els professors del candidat no intervenien en l'examen. En les *Ordinacions* de 1596 de la Universitat de Barcelona, s'establia que cada Col·legi havia

11. L. E. RODRÍGUEZ SAN PEDRO, «Vida estudiantil en el Siglo de Oro». A: *La Universidad de Salamanca. Ocho siglos de magisterio*. Ediciones Universidad de Salamanca, 1991, pàg. 83.

d'examinar els seus graduands i nomenar els seus representants a la Universitat quan hi hagués vacants. Si moria un doctor col·legiat l'havia de substituir el graduat més antic de la universitat de la mateixa especialitat.

5. Creació del Col·legi de Metges i Cirurgians de la ciutat de Barcelona

Rubió i Lluch va publicar nombrosos documents que es conserven a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, mitjançant els quals podem conèixer les dificultats que hi havia per crear la Universitat de Barcelona. En un d'aquests documents, datat a Saragossa el 15 de febrer de 1398, el rei Martí encarrega a Pere Pardo que sol·liciti al papa un Estudi General de Teologia per a la ciutat de Lleida, i al mateix temps es queixa que *los consellers e consell de Barchinona no han volgut ne volen en aquella ciutat estudi general de theologia*.¹² Aquesta negativa es repetirà més anys per a la resta dels estudis. El rei, per part seva, no va tenir inconvenient a aprovar la formació del Col·legi de Mestres de l'Estudi de Medicina de Barcelona, i de nomenar degà, canceller i altres càrrecs acadèmics. Amb aquesta aprovació del 31 d'octubre de 1401, el rei intentava regularitzar la situació professional dels metges i cirurgians de la ciutat de Barcelona, amb una competència que havien adquirit pel seu compte.

Part d'aquests metges era d'ascendència jueva i eren els únics que realment sabien medicina. S'havien format a Salern, al Caire o en altres ciutats orientals i eren els metges de cambra de molts reis cristians i musulmans. Maimònides, el convers Pedro Alfonso de Huesca i Jahuda Bonsenyor (ca. 1250-1331) són altres exemples preclars del prestigi de la medicina medieval entre jueus i musulmans.

12. *Documents*, II, 396.

Pedro Alfonso de Huesca va canviar el seu nom de Moisès Sefardí, a instàncies del rei Alfons I el Batallador (1106). Va ser el seu metge de cambra i després ho va ser del rei Enric I d'Anglaterra cap al 1110. Jahuda, fill d'Estruch Bonsenyor, torsi-many de documents àrabs a les corts dels reis Jaume I i Jaume II, també va ser metge de cambra de la família reial aragonesa, dels cortesans i dels secretaris reials.

Quan es va refermar la persecució contra els jueus en determinades àrees hispàniques, Jaume I els va concedir protecció a Montpeller, d'on era el senyor natural. Aquest va ser l'origen del prestigi mèdic de la ciutat. S'ha de recordar que la Facultat de Medicina de les universitats cristianes era la menys prestigiosa. La més important durant l'etapa medieval va ser sempre la de Dret. Els seus mestres de lleis eren els més apreciats i cotitzats de tota la Universitat i els de més poder social i polític. Cap altre professor universitari tenia tant de prestigi, tal com podem comprovar a la Llei VIII de la *Segona Partida* del rei Alfons el Savi:

La sciencia de las leyes es como fuente de justicia, e aproueche se della del mundo, mas que de otra sciencia. E porende los Emperadores que fizieron las leyes, otorgaron priuillejo, a los maestros de las scuelas, en quatro maneras. La vna, luego que son maestros han nome de maestros de caualleros, e llamaron los Señores de leyes. La segunda es que cada vegada que el maestro de derecho, venga delante de algun juez, que esté judgando, deue se leuantar a el, e saluarle a rescebir le, que sea consigo: e si el judgador contra esto fiziere, pone la ley por pena que le peche tres libras de oro. La tercera, que los porteros de los Emperadores, e de los reyes, e de los príncipes, non les deuen tener puerta, nin embar-gar les, que non entren ante ellos quando menester les fuere. Fuera de ende, a las sazones, que estuuiesen en grandes poridades [...]. La quarta es que sean sotiles e entendidos, e que sepan mostrar este saber, e sean bien razonados, e de buenas maneras, e

*despues que ayan veynte años tenido escuelas de las leyes, deuen auer honra de condes.*¹³

Durant molt temps els metges graduats a la Universitat van tenir una formació deficient i van denunciar com a intrusos els que exercien la medicina sense haver estat examinats a la Universitat. Abans de l'aparició de les universitats, els jueus i els musulmans que volien exercir la seva professió mostraven el certificat del mestre amb el qual s'havien format per poder-se establir lliurement.

Les denúncies contra els que exercien la medicina sense haver estudiat a la Universitat eren freqüents. En alguns casos es va obligar els jueus a matricular-s'hi o bé a examinar-se davant un tribunal competent. En aquest sentit Pere el Cerimoniós (4 d'octubre de 1356) va prohibir exercir la medicina i la cirurgia al regne de València als que no haguessin cursat els estudis durant quatre anys i haguessin superat l'examen de final de carrera, com la resta de graduats. En aquesta disposició es prohibia també l'intrusisme dels apotecaris, tintorers jueus, sarraïns i apòstates que exercien lliurement la professió. Els abusos comesos van fer que el rei anul·lés els permisos regis per exercir la medicina i la cirurgia al regne de València.¹⁴

En un altre document del mateix rei (10 de gener de 1357) s'eximeix els estudiants de Medicina Alatzar i Salomón, fills d'Ezdran Alatzar, jueu de Saragossa, de portar obligatòriament sobre el vestit el signe o roda que identificava els jueus.¹⁵ Aquestes excepcions a la dura llei contra els jueus indiquen la força d'algunes famílies hebrees especialment protegides pels reis.

13. *Las siete Partidas glosadas por el Licenciado Gregorio López*. Salamanca, 1555.

14. A. LÓPEZ DE MENESES, *Documentos para la conquista del valle del Ebro*, 38 (1357, enero, 10, Zaragoza).

15. *Ibidem*, 38.

El procés d'integració del Col·legi de Metges de Barcelona a la Universitat va ser llarg i costós. El privilegi del rei Alfons el Magnànim en què establia l'Estudi General de Barcelona es va signar el dia 3 de setembre de 1450. Pocs dies després el papa va expedir la butlla papal corresponent, però no va ser fins al 1507 que l'Estudi de Medicina i Arts es va incorporar a la Universitat.

Tot i això, aquesta incorporació només es va dur a terme sobre paper, atès que hi va haver conflictes durant molt de temps. Fins al 1565 no es va arribar a un acord definitiu entre la Universitat de Medicina i l'Estudi General. Es van refondre en un de sol sota l'autoritat del canceller i del rector de l'Estudi General. Fins aquest moment la Universitat de Metges va continuar examinant els seus estudiants i concedint els títols de doctors i batxillers en Medicina, d'acord amb els privilegis de 1401.

L'Estudi General de Barcelona, com els de Bolonya, Salamanca, Lleida i molts altres estudis europeus, depenia del Consell de la ciutat, i en certa mesura, del bisbe. El municipi aprovava els estatuts i els modificava, dotava les càtedres i seleccionava el personal docent i administratiu. Els consellers de la ciutat acudien als actes acadèmics solemnes i ocupaven llocs preeminents. D'ells depenia la comunitat universitària, sense exceptuar el rector i el canceller. La dignitat del canceller, encarregat de firmar els títols universitaris, corresponia al bisbe de la ciutat, que delegava en un dels canonges de la catedral. Municipi i ajuntament catedralici eren imprescindibles en el funcionament de la majoria dels estudis medievals.

La Universitat de Barcelona va adoptar, entre d'altres, el criteri eclèctic de tenir un canceller de caràcter eclesiàstic, el bisbe de la ciutat o un delegat seu, que firmava els graus, i un rector que no elegien els alumnes, com feien a Bolonya, sinó el Consell de Cent per a un o dos anys de mandat. Aquest criteri obeïa a moltes raons de pes, tant de caràcter econòmic com ideològic.

L'autonomia de l'Estudi General de Barcelona, en conseqüència, era molt restringida ja que depenia fonamentalment del municipi i dels col·legis professionals de la ciutat, els quals, d'acord amb els estatuts, intervenien activament en la vida universitària i en els exàmens de fi de carrera. Econòmicament la Universitat depenia del Consell de Cent, com hem dit, responsable de la contractació anual del professorat i de les reformes que considerés convenientes en els plans d'estudi.

Una font important de finançament en totes les universitats eren els drets de la matrícula dels alumnes i principalment els drets dels exàmens de fi de carrera i de graduació. El cost dels títols i el nombre d'alumnes que acudia a cadascuna de les universitats depenien del prestigi de cada universitat, del grau de dificultat de les proves i del reconeixement geogràfic dels títols que impartien. L'any 1231 molts estudiants anaven a París per aconseguir la *licentia ubique docendi*, el *ius docendi hic et ubique terrarum*, és a dir, el *permís per ensenyar en qualsevol lloc*. Aquest privilegi inicialment només el van tenir París i Bolonya.¹⁶

6. El cerimonial i els drets d'examen

A la majoria de les universitats no hi havia exàmens de fi de curs. N'hi havia prou per passar curs a matricular-se i assistir regularment a les classes. Els exàmens es feien per obtenir els títols de batxiller, llicenciat i doctor, equivalents als tres graus gremials d'aprenent, oficial i mestre. Les universitats medievals van imitar aquest esquema.

A mitjan segle XVI la situació de la Universitat de Barcelona passava mals moments i necessitava una reforma urgent. Les

16. M. FOURNIER, *Status et privilèges des universités françaises*, I. París, 1890, núm. 1 (Idem, a Stephen D'IRSAY, *Histoire des Universités*. París, 1935, pàg. 132).

*Ordinacions de 1560*¹⁷ aprovades pel Consell de Cent, lamentaven la *inobseruança del degut y requisit orde e regiment de dit Studi, remissio y negligencia dels lectors, inobediencia dels estudiants, e finalment per causa de les inquietuts de les guerres passades, y pestilencia subseguida vltimament en dita Ciutat, e altrament dit Studi General es peruingut a molta disminucio, y falta en molt gran dany de la Republica de dita Ciutat, y dels poblats, e habitants en aquella e fills llurs.*

Una comissió formada pels Consellers J. Bonaventura de Gualbes, Miquel Bastida, Pere Ferreres, Antoni Gori i J. Baga va establir un nou pla d'estudis i la plantilla de professors. A més a més dels tres cursos per als estudis de Retòrica, Arts i Filosofia hi havia d'haver tres doctors mestres en Teologia, uns altres tres en Medicina, dos en Dret Civil i dos més en Dret Canònic.

Aquestes reformes es van dur a terme en vista dels informes sol·licitats pel Consell a diversos *graduats a París, Salamanca, Alcalà, València, Tolosa, Bolonya i altres universitats i estudis generals*, segons declaració expressa dels seus redactors. El Consell va ratificar l'estructura que l'Estudi havia tingut anys enrere. El bisbe de la ciutat continuaria sent el canceller de l'Estudi encarregat de concedir els graus a tots els aprovats pel claustre. Comptaria amb un rector, màxima autoritat de l'Estudi, nomenat anualment, i un equip de govern. Aquesta designació d'un clergue com a rector demostra clarament la forta influència de l'església en l'Estudi General.

Anys després, abans d'acabar el segle, el Consell de Cent va tornar a nomenar una comissió per estudiar una nova reforma presentada el 1596.¹⁸ En el primer capítol, anomenat *Del govern*

17. *Ordinacions per reformatio, y perpetva fyndacio de la Vniversitat del Stvdi General de la civtat de Barcelona*. Barcelona: Jaume Cortey, any 1560.

18. *Ordinacions e nou redreç de la Universitat de Barcelona, 1596*.

y Regiment del Studi, va establir el nombre de vint-i-quatre consellers de la Universitat en representació dels quatre col·legis de graduats. Sis per cada col·legi més el rector i els seus quatre consellers. Es va fixar el procediment d'elecció del rector de la manera següent: en presència del bisbe canceller, dels consellers del municipi, del rector sortint, dels doctors de la Universitat i dels doctors col·legiats dels quatre col·legis, s'havia d'elegir per sorteig dos doctors de cada col·legi. Cadascun dels elegits havia d'escriure tres noms de la persona que creien que recollia les condicions per ser rector, fins que s'arribés a una terna final de tres possibles candidats. D'aquests tres candidats, els consellers nomenaven el rector per a un mandat de dos anys.

El rector, segons les *Ordinations* esmentades, havia de ser una *persona hàbil i capaç per obtenir i exercir les jurisdiccions apostòlica i real*. Per aquestes raons, era preferible que fos elegit un *clergue, secular, no conjugat, ni bígam, i cap altre que no fos menor de trenta-sis anys i natural de Catalunya i doctor col·legiat d'aquesta Universitat de Barcelona*.

Amb el mateix procediment s'havien d'elegir els quatre consellers del rector i un vicerector, a qui s'haurien d'exigir les mateixes condicions que al rector. La seva funció era substituir el rector i vigilar que els estudiants de les classes parlessin en llatí i que els alumnes d'Arts de cap de les maneres parlessin en vulgar, tal com s'exigia a totes les universitats d'aquell temps. A la Universitat de Salamanca, per exemple, s'exigia l'ús del llatí a la vida acadèmica sota pena d'excomunió.

Els estudiants, en matricular-se, estaven obligats a jurar que havien de guardar els estatuts i les ordenances de la Universitat. Tots els professors i graduats de l'Estudi també havien de fer aquest jurament.

Segons la nostra mentalitat, sorprèn que en aquest i en altres estudis de l'època hi hagués nens que aprenguessin a llegir amb

un estudiant i nens que aprenien llatí a les classes. A l'edifici de la Rambla on estava ubicat l'*Studi*, hi anaven estudiants amb els seus alumnes als quals, entre classe i classe, ensenyaven a llegir. Aquests estudiants, ens diuen les *Ordinacions* esmentades, *porten ab llur companyia alguns fills dels amos ab qui estan en dit Studi, y altres minyons als quals mostren de legir, y dits minyons van diuagant per los patis del Studi, y no tenen en dits patis loch algun per fotsplujar en temps de pluja*. Per evitar aquest inconvenient els *consellers* van ordenar que es construís un porxo, sota el qual podien resguardar-se. També es va ordenar que de dues a tres de la tarda aquests nens anessin a l'Església de Betlem per tal que un jesuïta els ensenyés el catecisme. Cal dir que els jesuïtes eren els encarregats d'ensenyar la gramàtica llatina a l'Estudi, d'acord amb la seva *Ratio Studiorum* i mètodes d'ensenyança, en què s'havien acreditat com a mestres eficaços a tota Europa.

7. Els graus acadèmics

Les categories de professors universitaris en aquell temps eren *mestres*, *lectors* i *regents*. Els graus eren els següents:

Batxiller i mestre en Arts

Batxiller en Teologia, en Dret o en Medicina

Llicenciat

Doctor

En l'argot acadèmic de París es feien servir dues paraules preses de la milícia: *tirones* i *batallari*. *Tyro* vol dir recluta, nou, el que s'enrola a l'exèrcit. *Batallari* vol dir, en l'expressió francesa, el soldat que ha intervingut en alguna batalla, *lluitant, a mà armada, contra l'enemic*. De la mateixa manera a la palestra literària de París, es va començar a anomenar «avançat o batxiller» al que havia disputat públicament sobre qualsevol art o disciplina. D'aquests últims són nomenats els doctors, anomenats llicenciats,

*per la llicència que se'ls dona per ensenyar, tot i que seria millor dir-los designats o nomenats.*¹⁹

El títol de batxiller en Arts, Cànon, Lleis, Teologia i Medicina exigia haver cursat i aprovat les assignatures dels plans d'estudis respectius i habilitava per a l'exercici de la professió.

El grau de llicenciat requeria un altre tipus d'estudis superiors, però gairebé no es diferenciava el llicenciat del doctor. El llicenciat havia d'acabar els estudis i defensar en públic diversos temes de la seva especialitat i respondre les preguntes que li feien els examinadors. Era una revàlida dels estudis realitzats. El grau de doctor que es podia obtenir a les facultats de Dret Canònic, Civil i Medicina, consistia en una cerimònia pomposa i ostentosa, sense examen. El grau de mestre s'aconseguia principalment a les facultats de Teologia i Arts, però també hi havia mestres a Arts, Cànon, Lleis, Teologia i Medicina.

Ser doctor, en les universitats famoses, suposava un fort dispendi econòmic per afrontar les despeses de les cerimònies, festes, drets i propines. Els religiosos estalviaven aquestes despeses pels seus vots de pobresa. A Salamanca, per fer front a les despeses, molts sol·licitaven un préstec a l'arca universitària. N'hi havia que esperaven èpoques de dol de la família reial per titular-se, ja que durant el dol se suprimien les festes. Altres anaven a graduar-se a universitats menors, en les quals els costos eren molt més reduïts. Als que es graduaven de doctors a les universitats petites se'ls anomenaven en el segle XVIII *doctores en tibi quoque*, és a dir, doctors en res. Els seus títols no eren reconeguts a les universitats d'un cert prestigi.

El protocol dels exàmens era senzill i molt semblant en les diverses universitats. A Barcelona els examinadors eren els regents o

19. J. L. VIVES, *Diálogos sobre la educación*. Traducció, introducció i notes de P. Rodríguez Santidrián. Madrid: Alianza Editorial, 1987, pàg. 108-109.

professors de cada especialitat, a més de dos altres professors designats pels col·legis, si havien d'examinar un batxiller, o quatre si es tractava d'un aspirant a mestre en Arts.

El regent presentava el seu alumne al rector de l'Estudi i als dos examinadors elegits també pel rector. En una *breu oratio latina* lloava *sa bona doctrina y bonas costums*, demanava als examinadors que tractessin bé el seu deixeble i tot seguit sortia de la sala d'examen.

Els examinadors, per part seva, juraven davant el rector que es comportarien *bene, et legaliter, ac exacte*. Seguidament cada examinador feia dues preguntes escollides a l'atzar dels manuals utilitzats de les matèries explicades. Si responia correctament, el notari de l'Estudi ho feia constar al llibre d'exàmens i el nou batxiller pagava els drets d'examen: deu sous a la Caixa de l'Estudi i deu més al rector. Al rector, al padrí i a cadascun dels examinadors els havia de regalar també un parell de guants del valor d'un ral, quatre rals al notari pel certificat del grau i tres sous al bidell de l'Estudi.

8. La llicenciatura en Arts

El capítol XLVIII de les *Ordinacions* de 1596 indica detalladament el tipus d'examen i les obligacions que els batxillers de la Facultat d'Arts havien de seguir per accedir a la llicenciatura. Havien de pagar dos rals a cadascun dels vuit doctors que l'havien examinat, *un parell de guants y tambe donara guants al Canciller, Conservador y Rector, si presents seran*, a més a més dels dos rals a cadascun dels dos bidells. Si desenvolupava satisfactòriament els temes que li havien tocat a l'atzar i responia amb encert les preguntes que els doctors examinadors li havien formulat, al dia següent podia fer el segon exercici, darrere del qual l'examinat estava obligat a *donar una collatio honesta, com se acostuma, a tota la facultat que alli se trobara, donant un plati-*

llo a cada hu, y dara tambe les propines de diners, que a cada hu tocaran, com baix se dira: y apres aixi llegira dit examinando la altra lisso, y capitol de la Philosophia natural. Els drets d'examen que havia d'abonar el nou llicenciat eren els següents:

Caixa de l'Estudi	1 ducat
Canceller o vicecanceller	1 ducat
Rector	1 ducat
Padrí	1 ducat
A cada examinador	9 rals
A cada doctor de la Facultat	6 rals
Al que porta el llibre de torns per als exàmens	6 rals

9. Grau de mestre en Arts

El cerimonial acadèmic era el mateix. En primer lloc, el padrí pronunciava la *oratio latina pro graduando*, després sortia del lloc durant l'examen i el tribunal constituït pel canceller, el rector i quatre examinadors, amb un notari, començava l'examen. El canceller o el seu substitut obria per tres llocs a l'atzar la *Lògica* d'Aristòtil i els quatre examinadors triaven dos punts. Tot seguit feien el mateix amb la *Física* del mateix autor, assenyalaven un tema dels tres sortejats i donaven a l'examinand vint-i-quatre hores perquè es preparés. L'endemà, davant el tribunal presidit pel canceller o pel seu substitut, es feia l'examen. Si l'aprojava, se seguia la cerimònia següent:

Envoltat d'amics, i com més acompanyat millor, es presentava davant el canceller o bé el seu representant o examinador més antic i es dirigien cap al *Capitol de la Seu, e allí present lo Notari, estant aquell en peus ab lo cap descubert ab tota humilitat deman al Cancellor, o a son Loctinent dit Grau de Mestre.*

El canceller li posava *un barret ab floch blau* al cap, i l'admetia *ad osculum pacis* i al jurament dels graduands. D'ara endavant *sera fill obedientissim de la Sancta Iglesia Romana, e que ab tot son*

poder guardara fidelitat a dit Canciller, y Rector, procurant tot lo be de la Universitat sense contradictio alguna.

De la Catedral sortia el nou mestre amb la comitiva, amb el seu birret i anaven cap a la Universitat i Estudi, on pronunciava una breu oració llatina en acció de gràcies. Els drets del títol, en aquest cas, eren els següents:

Per a la caixa de l'Estudi	2 ducats
Canceller	2 ducats
Rector	1 ducat
Padrí	1 ducat
A cada examinador	6 rals i un parell de guants d'un ral
A cada mestre en Arts de la Universitat, o agregat, que hi estigués present, un parell de guants d'un ral	
Al notari, pel certificat del títol	1 ducat
Al bidell de l'estudi	5 sous

En les últimes *Ordinacions* del segle XVI, a més dels drets obligatoris que havia de pagar als qui intervenien en els exàmens, el neograduat havia de donar de menjar a tots els examinadors i un plat de *confits*, *ab un marsapa y una crosta de pinyonada de sucre*, *y altra de citronat, o carabassat, com millor fer ho voldra*.²⁰

La comitiva festiva havia de recórrer els carrers en aquest ordre:

- 1r. Trompetes i ministrers.
- 2n. Bidells amb masses altes, portant en el centre el graduat amb les insígnies doctorals, flanquejat a la dreta pel canceller i a l'esquerra pel rector.
- 3r. Membres dels quatre col·legis de teòlegs, doctors en Dret, en Medicina i mestres en Arts.
- 4t. Col·legiats en ordre d'antiguitat, de dos en dos.
- 5è. Batxillers i estudiants.

20. *Ordinacions...* 1596, pàg. 104.

La processó anava a peu des de l'Estudi a l'altar major de la catedral, on el nou mestre o doctor havia de donar les gràcies a Déu. Després, a cavall i en el mateix ordre, anaven a casa del recent titulat, i se'ls havia d'oferir una *collatio*.

Els drets, a més a més de les despeses, eren els següents:

Per a la Caixa de l'Estudi	6 rals
Canceller	6 rals
Rector	6 rals
A cada doctor de la facultat	3 rals
Al del llibre de torns d'exàmens	3 rals
Al notari	6 rals
A cadascun dels bidells	2 rals
Als estudiants pobres	3 rals ²¹

Els clergues de les ordres mendicants, jesuïtes i trinitaris estaven exempts de pagar aquests drets a causa dels seus vots de pobresa. S'entén que molt pocs estudiants passessin del grau de batxiller.

Les despeses de graduació en altres universitats espanyoles eren molt superiors a les de Barcelona. Els *Estatuts* de 1561 fixaven per a la Universitat de Salamanca els emoluments següents, abans de l'examen de llicenciat:

Al rector, al canceller i a cada doctor examinador se'ls havia d'obsequiar respectivament amb dues dobles, a més a més d'un ciri de sis lliures al rector, dos al canceller, dos més al doctor padrí, un ciri a cada doctor que intervingués en l'examen, dos florins al notari i dos més als bidells.

Després de l'examen de llicenciatura, l'any 1538, el menú per al sopar de cadascun dels examinadors consistia com a mínim en

21. Ibid., pàg. 105-106.

una perdiu o pollastre o dues tórtres, una escudella de menjar blanc, una fruita abans i una altra després, pa i vi.²² La gresca final acabava de vegades amb una cursa de braus.

10. Doctorat en Cànon i Lleis

El doctorat en Cànon i Lleis seguia el mateix ritual i el mateix sistema d'examen. El tribunal estava constituït pel canceller, el rector, doctors examinadors i catedràtics amb toga, guants i *barret ab sos flochs, hu de seda vermella per al doctorat de Leys, e altre de seda verda per lo doctorat de Canones*. Els drets eren molt superiors:

Caixa d'Estudi	5 lliures
Canceller	1 dobló
Rector	1 ducat
Quatre examinadors	1 ducat
Padrí	1 ducat
Doctors presents	un parell de guants de ral
Notari	un ducat i mig
Bidell	10 sous

11. Grau de batxiller en Medicina

Després d'haver obtingut el grau de batxiller en Arts, els que aspiraven a batxiller en Medicina havien de seguir tres cursos. Al primer curs, estudiaven els *temperaments* de Galè i anatomia. Al segon any estudiaven les *diferències, causes i símptomes de les malalties i anatomia*. A tercer, les *classes de febres i els aforismes d'Hipòcrates* i el quart curs el dedicaven a *pràctiques*, sis mesos escoltant la *lleso de Pratica y juntament practicant ab un Doctor collegiat de dita Universitat*.

22. F. J. ALEJO MONTES, *La pedagogía en la Universidad de Salamanca en el siglo XVI: 1575-1598*. Universitat de Salamanca, 1993, vol. I, pàg. 859. [Tesi doctoral].

Abans d'arribar a l'examen final, es podia fer l'examen anomenat de *temptativa* davant el degà i un altre doctor, el resultat del qual s'havia de comunicar al rector de l'Estudi. A l'examen definitiu els examinadors eren tres doctors. Si s'aprojava, segons el costum, s'havien de defensar públicament unes conclusions impreses i publicades prèviament. Fixaven un dia i durant el matí hi podien argumentar els batxillers i els mestres en Arts i els estudiants. A la tarda eren els doctors de l'Estudi els que podien argumentar.

Si l'examen era satisfactori, es feia un examen públic a l'aula de Medicina davant de dos examinadors designats per torn. El graduand havia de desenvolupar una lliçó dels *Aforismes d'Hipòcrates* senyalada tres dies abans. Cada examinador podia fer-li dues preguntes. Si responia correctament, passava a un altre tipus de proves fins a arribar a l'examen de llicenciat i doctor.²³

12. Reformes en el segle XVII

L'any 1629 es va publicar a l'Estampa de Pere La Caballeria unes noves *Ordinacions, e nov redres, fet per Instruatio, reformatio, e reparatio de la Universitat del Studi general de la Ciutat de Barcelona*. El document comença recordant les fites cronològiques més significatives i els conflictes crònics entre el Col·legi de Metges i la seva Universitat particular, fins a arribar a la concòrdia i l'avenença amb l'Estudi General.

També recorda l'existència dels quatre col·legis incorporats a les quatre facultats i la dignitat del canceller, bisbe de Barcelona, des de la creació de l'Estudi l'any 1450.

Aquestes *Ordinacions* presenten poques novetats importants. Es fixa el procediment per elegir el rector i es recorda clarament

23. Ibid. Cap. LII, pàg. 110.

que la Universitat *està composta pels quatre col·legis* i no només pels seus professors i alumnes (cap. 3). El procés d'elecció del rector pràcticament era el mateix.

La reforma de 1629 de la Universitat de l'Estudi General de Barcelona establia dos bidells, que havien de reunir les següents condicions: *Han de ser naturals Catalans y poblats en la Ciutat de Barcelona, e persones habils, y sufficients en llegir y scriure, y que los dos axi ensemps, como cada hu dells hajan a tenir summa diligencia en reconeixer souint totes les aules del dit Studi, y a totes les hores de las lliçons que en aquelles han de llegir*. Havien de controlar, també, els estudiants que no estaven a les aules i impedir que anessin armats o que fessin xivarri. També era feina seva fer el senyal amb la campana a cada hora de lliçó i comunicar cada dia al rector la llista de faltes de professors i alumnes.

Al llarg d'aquestes notes històriques apareix sovint el bidell o bidells de l'Estudi, un o dos, segons les èpoques. Al llarg de la història de les universitats sempre apareix aquesta figura com una peça important en el bon funcionament de la comunitat docent. Alfons el Savi, a les *Partides* li va dedicar una atenció especial i recordava que la paraula *bidell* (*bidellus*) en llatí vol dir *missatger*, atès que la seva obligació principal era realitzar els encàrrecs que el rector li confiés. Era l'encarregat d'anunciar les dates de les vacances, els sermons en els dies festius i les tesis que els doctors havien de defensar a l'Estudi.

Havia de conèixer personalment tots els professors i estudiants, els seus domicilis, les seves amistats i el preu dels allotjaments que els estudiants podien ocupar al barri llatí segons les possibilitats econòmiques. Els dies festius acompanyava el rector a la missa i al sermó i, si hi havia funeral d'algun membre de la comunitat acadèmica, acompanyava els estudiants al sepeli.

En els actes de graduació feia de mestre de cerimònies i assignava a cadascú el seu lloc, d'acord amb el protocol, i era responsable dels llibres de text que es venien oficialment a l'Estudi. Aquesta era una tasca delicada abans que es popularitzés la impremta. El professor explicava amb rapidesa la seva matèria seguint el manual obligatori (*Digesto, Aforismes*, etc.), el mateix en totes les universitats. Tot escolar havia de tenir aquest manual si volia treure profit dels estudis. Havia de portar-lo a l'acte de graduació i els examinadors li preguntaven qüestions d'aquest manual.

Tot *Estudi General*, segons les *Partides*, havia de tenir *estacionaris*, és a dir, llibreters, amb *buenos libros, e verdaderos de testo, e de glosa; que los loguen a los Escolares, para fazer por ellos libros de nuevo, o para emendar los que touieren escritos. E tal tienda, o estacion como esta non la deue ninguno tener, sin otorgamiento del Rector del Estudio. E el Rector, ante que le de licencia para esto, deue fazer examinar primeramente los libros, de aquel que deuia tener la estación, para saber si son buenos, e legibles, e verdaderos. E aquel que fallare, que non tiene tales libros, non le deue consentir, que sea Estacionario, nin logue a los Escolares los libros, a menos de ser bien emendados primeramente. Otrosi deue apreciarle el Rector, con consejo del estudio, quanto deue recibir el Estacionario por cada quaderno, que prestare a los Escolares para escriuir, o para emendar sus libros.*²⁴

El càrrec d'*estacionari* o llibreter de l'Estudi era important i tenia una dimensió econòmica clara. A l'Estudi General de Lleida el rei Jaume II va designar personalment un home de la seva confiança per a aquest càrrec, amb caràcter vitalici. Amb la introducció de la impremta, la responsabilitat del bidell quedava reduïda a la de missatger i mestre de cerimònies en els actes acadèmics.

24. Títol XXXI, llei XI, de la *Segona Partida*.

La vida de l'Estudi General de Barcelona durant els segles XVII i XVIII sovint es va veure alterada en la provisió de les càtedres, entre tomistes i escotistes i per les guerres del Principat. Finalment, després de la Guerra de Successió i amb l'arribada de Felip V al tron, les universitats de Barcelona, Lleida, Girona, Tarragona, Vic i Tortosa es van suprimir i es va crear, en el seu lloc, la Universitat de Cervera. Les escasses rendes de les diverses universitats es van destinar a finançar la de Cervera.

Buenaventura Delgado

Catedràtic d'Història de l'Educació

Universitat de Barcelona

Bibliografia

ALEJO MONTES, F. J. *La pedagogía de la Universidad de Salamanca en el siglo XVI: 1575-1598*. Salamanca: Universidad de Salamanca, 1993. [Tesi doctoral].

-----, *La Universidad de Salamanca bajo Felipe II. 1575-1598*. Junta de Castilla y León, 1998.

ALFONS EL SAVI. *Las Siete Partidas glosadas por el Licenciado Gregorio López*. Salamanca, 1555.

CLARAMUNT, S. «Origen de las universidades medievales». A: *Estudios sobre los orígenes de las Universidades españolas. Homenaje de la Universidad de Valladolid a la Universidad de Bolonia en su IX centenario*. Valladolid: Universidad de Valladolid, 1988.

-----, «Universidad medieval y transmisión de saberes». A: *El poder de los saberes en la Historia*. Valladolid: Universidad de Valladolid, 1997.

DELGADO, B. *El Cartulario del Colegio universitario de Santa María de Lérida (1376-1564)*. Pròleg de S. Claramunt. Barcelona: Universidad de Barcelona, 1982.

DENIFLE, Henricus. *Die Entstehen der Universitäten des Mittelalters bis 1400*. Berlín, 1885. [Inclou documents sobre l'Estudi General de Lleida].

D'IRSAY, Stephen. *Histoires des Universités*. París, 1935.

-----, *Histoire des Universités Françaises et étrangères*. París: Editions A. Picard, vol. I, 1935.

FOURNIER, M. *Statuts et privilèges des universités françaises. I*. París, 1890.

Ordinacions e nou redreç de la Universitat de Barcelona, 1596.

Ordinacions per reformació y perpetua fyndació de la Vniversitat del Estvdi General de la civtat de Barcelona. Barcelona: Jaume Cortey, 1560.

PRATS, J. *La Universitat de Cervera i el reformisme borbònic*. Lleida: Pagès Editors, 1993.

RASHDALL, H. *The Universities of Europe in the Middle Ages*. Nova edició en tres volums editada per F. M. Powicke i A.B. Emdeb. Vol. I: *Salerno, Bologna, Paris*. Oxford: Oxford University Press, 1969.

RODRÍGUEZ SAN PEDRO, L. E. «Vida estudiantil en el Siglo de Oro». A: *La Universidad de Salamanca. Ocho siglos de magisterio*. Salamanca: Ediciones de la Universidad de Salamanca, 1991.

RUBIÓ I LLUCH, Antoni. *Documents per l'Història de la Cultura Catalana Mig-Eval*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1921, vol. II, pàg. 289.

TORRE Y DEL CERRO, Antonio de la. *Documentos para la historia de la Universidad de Barcelona. I Preliminares (1289-1451)*. Introducció, notes i comentaris de Jordi Rubió Balaguer. Barcelona: Universidad de Barcelona, 1971.

-----, *Reseña histórica y guía descriptiva de la Universidad*. Barcelona: Universidad de Barcelona, 1929.

UNIVERSITAT DE BARCELONA. *Història de la Universitat de Barcelona. I Simposium 1988. 150è aniversari de la restauració*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1990.

VILA, F. *Reseña histórica científica y literaria de la Universidad de Cervera*. Pròleg de M. Batllori. Tàrraga, 1981. [Reedició de la primera edició de 1923].

VILLANUEVA, Jaime. *Viaje literario a las Iglesias de España*. Vol. XVI. Madrid, 1951. [Inclou nou documents importants sobre l'Estudi General de Lleida].

VINCKE, L. «Die Hochschulpolitik der aragonischen Krone in Mittelalter», A: *Staas liche Akademie zu Braums berg*, 1942. [Inclou deu documents importants relatius a l'Estudi General de Lleida].